

УДК 024-056.262:004.77

Юлія Остапчук,
кандидат наук із соціальних
комунікацій,
доцент кафедри документальних
комунікацій та бібліотечної
справи РДГУ

Зоя Романуха,
кандидат наук із соціальних
комунікацій,
провідний методист Рівненської
обласної універсальної
наукової бібліотеки

Бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів із порушеннями зору (із досвіду Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки)

У статті проаналізовано бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів із порушеннями зору працівниками інтернет-центру "Окуляр" Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційне забезпечення, інтернет-центр "Окуляр", користувачі з порушеннями зору, Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека.

Останніми роками значно розширилися напрями діяльності бібліотек, які інтегруються у мережеве середовище і використовують його інструментарій для надання сучасних послуг. Еволюціонуючи в багатофункціональні інформаційні центри, бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні права людини на вільний доступ до інформації.

Створюючи рівні можливості в отриманні інформаційних послуг для різних категорій населення, бібліотечні фахівці, зокрема, приділяють значну увагу проблемам обслуговування користувачів з порушеннями зору, що передбачає специфічні форми роботи. Такий підхід має важливе значення для адаптації людей з особливими потребами до мінливих умов сьогодення, соціальної та культурної реабілітації цих осіб, певної психологічної компенсації фізичних обмежень через підвищення активності, збільшення самостійності, впевненості у власних силах.

Про потребу обслуговування людей з порушеннями зору у бібліотеках йдеться у Законі України "Про бібліотеки та бібліотечну справу": "...користувачі бібліотек з вадами зору мають право на одержання документів на спеціальних носіях інформації через мережу спеціалізованих та інших загальнодоступних бібліотек" [1]. Це право закріплено і в міжнародних документах, ратифікованих Україною [3; 7]. Однак реалізувати його доволі складно через брак коштів для матеріального забезпечення процесів адаптації бібліотек для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Окремі аспекти бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів з порушеннями зору розглянуто в працях відомих дослідників бібліотекознавства О. Виноградової, Н. Кунанець, О. Малиновського, М. Слободяника. Виокремимо дослідження А. Литвин, в якому висвітлено соціально-економічні та культурні передумови формування мережі спеціалізованих бібліотек для користувачів із порушенням

зору та незрячих, визначено основні етапи та перспективні тенденції бібліотечно-інформаційного забезпечення їхніх потреб, специфіку обслуговування, розроблено програму організації бібліотечної справи для зазначених осіб [5]. Н. Кунанець запропонувала забезпечувати інформаційні потреби користувачів із різноманітними нозологіями на засадах інклюзії та розробила концептуальну модель системи інформаційно-бібліотечного обслуговування читачів з особливими потребами [4]. О. Малиновський сформував комплекс спеціальних інформаційних бібліотечних технологій, зорієнтованих на обслуговування цієї категорії читачів [6].

Розглянемо стан бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів з порушеннями зору працівниками інтернет-центру "Окуляр" Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки (РОУНБ).

Завдяки комп'ютеризації людина з вадами зору має практично рівні можливості доступу до текстової інформації порівняно зі зрячим користувачем. Проте робота з технікою потребує знань і навичок, отримати які можливо у спеціальних школах для слабозорих та незрячих чи при самостійному опануванні комп'ютера за допомогою програм екранного доступу.

Аналогічні послуги надають спеціалізовані інтернет-центри для користувачів із порушеннями зору, організовані в обласних і міських бібліотеках України (Житомирська ОУНБ ім. Олега Ольжича, Херсонська ОУНБ ім. Олеся Гончара, Центральна міська бібліотека ім. В. Г. Короленка м. Маріуполя).

Інтернет-центр "Окуляр" створений у РОУНБ 2005 р. завдяки гранту, наданому відділом преси, освіти і культури посольства США в Україні. Основні напрями роботи центру: навчання користувачів з порушеннями зору роботи на комп'ютері зі спеціалізованими програмами, створення аудіопідкастів, формування колекції аудіокниг, їх запис на заповнення, адаптація документів у формати, доступні для слабо-

зорих та незрячих людей, дистанційне обслуговування, встановлення спеціального програмного забезпечення на домашні комп'ютери користувачів, консультації батьків, які готують дітей із порушеннями зору до інклюзивного навчання, організація інтелектуально насиченого дозвілля.

У Рівненській ОУНБ в інтернет-центрі "Окуляр" працює бібліотекар-консультант, котрий допомагає слабозорим і незрячим читачам оволодіти комп'ютером: за допомогою озвученої навчальної програми для незрячих Knop-dos та аудіоуроків користувачі вивчають клавіатуру, опановують текстові редактори, створюють і використовують електронну скриньку, реєструються та спілкуються у соціальних мережах, самостійно оволодівають методикою переведення документів у доступні формати. У 2017 р. дев'ять читачів-початківців РОУНБ навчилися працювати на комп'ютері, сканері та принтері за допомогою підтримувальних технологій і спеціального програмного забезпечення.

Від 2012 р. фахівці установи успішно реалізують проект "Створення аудіопідкастів для незрячих та слабозорих людей". На сайті бібліотеки у розділі "Аудіопідкасти" для цієї категорії користувачів розміщено інформацію про нові аудіовидання з питань екології, мистецтва, здоров'я, історії краю, також можна ознайомитися з творчістю місцевих письменників (<http://audio.lib.rv.ua/ua/audio/>). Нині на ресурсі представлено майже 300 аудіопідкастів.

Упродовж 2010—2017 рр. бібліотека поповнює фонд аудіокниг, який нині становить майже півтори тисячі примірників навчальної літератури, сучасних творів художньої літератури у жанрах фантастики, фентезі, детективу тощо. Від 2017 р. працівники книгозбірні самостійно записують аудіокнижки та виставляють їх на сайті у розділі "Аудіокнижки" (<http://audio.lib.rv.ua/data/audiobook/book1/index.php>).

Традиційно в бібліотеці відбуваються презентації аудіокниг місцевих авторів, зокрема відвідувачі ознайомилися з творами "Пиво з абрикосів" О. Євтушка, "Тобі емоції справжні" В. Самчук, "Від світанку і до вічності" І. Одерако, "Радісні віршики з бабусиною флешки" В. Правоторової та ін. Презентовані аудіокнижки автори передають до фонду бібліотеки для подальшого використання читачами з порушеннями зору [9].

Для сприяння активному спілкуванню та проведеному дозвіллі у бібліотеці започатковано "Кінолекторій", де щоквартально відбуваються перегляди та обговорення адаптованих художніх і документальних фільмів і мультфільмів із тифлокоментарем.

Тифлокоментар — це закадровий опис відеоряду, що складає сценарист і начитує тифлокоментатор. Це не варіант аудіокнижки, а спосіб "переглянути" фільм чи інший відеоконтент для людей з повною або частковою відсутністю зору. Коментар супроводжує візуальні елементи — жести, предмети, костюми, декорації в театрі, кіно, музеях і на виставках. Незрячі люди можуть уявити весь спектр візуальних засобів, які використав автор [2, с. 329]. Отже, цей спеціалізований сервіс надає значні можливості для адаптації

до соціуму користувачів з особливими потребами, насамперед дитячої аудиторії, яка має змогу переглядати мультфільми, вчитися рахувати, вивчати абетку за допомогою відеоконтенту з тифлокоментарем.

Для малечі, яка відвідує Рівненський дошкільний навчальний заклад ясла-садок компенсуючого типу № 35 для дітей з вадами зору "Весняночка", працівники інтернет-центру "Окуляр" організували виїзний кінолекторій. Дітям демонструють адаптовані мультфільми з тифлокоментарем "Як песик і кошеня мили підлогу", "Чарівні окуляри", "Історія про дівчинку, яка наступила на хліб" та ін.

Інформаційно-ресурсний центр РОУНБ "Вікно в Америку" спільно з інтернет-центром "Окуляр" та відокремленим підрозділом Всеукраїнської громадської організації людей з інвалідністю по зору "Генерація успішної дії" у Рівненській області започаткували проект "3D-друк на допомогу незрячим та слабозорим людям". У січні 2017 р. у РОУНБ відбулася презентація пілотного проекту з виготовлення перших в Україні навчально-дидактичних матеріалів для дітей з порушеннями зору: кубиків, буквено-фонетичних наборів, годинників, Брайлівського алфавіту, фігурок тварин та інших роздаткових матеріалів. Сьогодні ці вироби проходять апробацію у спеціалізованих дошкільних навчальних закладах, навчально-реабілітаційних закладах і школах (<http://gud.rv.ua/3d-druk>).

Підвищенню поінформованості людей з інвалідністю допомагає бюлетень "Інва.net", зокрема 2017 р. вийшов 32-й випуск видання. Друкована та озвучена версія бюлетеня у цифровому форматі доступні для завантаження на сайті бібліотеки.

Отже, фахівці РОУНБ забезпечують обслуговування читачів із порушеннями зору, використовуючи власні інформаційні продукти (адаптований сайт для слабозорих, аудіопідкасти, аудіокнижки) та інші інформаційні ресурси.

У перспективі співробітники РОУНБ планують реалізувати нові ініціативи: "Інватуризм" — адаптовані екскурсії для людей з порушеннями зору вулицями міста; створення колекцій аудіокниг краєзнавчої тематики, а також запровадити пілотний проект театральних вистав із тифлокоментарем у партнерстві з аматорськими колективами міста.

Список використаної літератури

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу : закон України від 27 січ. 1995 р. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.01.2018). — Назва з екрана.
2. Демчук А. Б. Основні прийоми і способи тифлокоментування / А. Б. Демчук // Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Інформ. системи та мережі. — 2014. — № 783. — С. 329—335.
3. Копенгагенская декларация о публичных библиотеках // Информационно-библиотечная сфера: международные акты и рекомендации. — Москва, 2001. — С. 41—43.
4. Кунанець Н. Е. Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність : монографія / Н. Е. Кунанець ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Львів : Галиц. видавн. спілка, 2013. — 439 с.

5. *Литвин А. В.* Бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів з вадами зору в Україні (XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Литвин Аеліта Василівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2006. — 18 с.
6. *Малиновський О. Б.* Мультимедійні бібліотечні інформаційні ресурси для осіб з особливими потребами : автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій / Малиновський Остап Богданович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2016. — 19 с.
7. *Маніфест ЮНЕСКО* про публічні бібліотеки. — Режим доступу: <http://profy.nplu.org!/site/official/unesco.htm> (дата звернення: 10.01.2018). — Назва з екрана.
8. *Радчук І.* Центр "Інтернет-окуляр" Рівненської державної обласної бібліотеки / Іван Радчук // Звітна наук. конф. викладачів, аспірантів, співробітників і студентів РДГУ, 24—26 лют. 2009 р. Секц. "Актуал. пробл. бібліотекознавства і бібліогр." / РДГУ. — Рівне, 2009. — С. 27—29.
9. *Романуха З.* Безбар'єрний доступ до інформації користувачів з порушеннями зору в Рівненській обласній науковій бібліотеці / З. Романуха, П. Поліщук // Бібл. форум. — 2017. — № 4. — С. 12—14.

Проанализированы аспекты библиотечно-информационного обеспечения пользователей с недостатками зрения работниками интернет-центра "Окуляр" Ровенской областной универсальной научной библиотеки.

The article analyzes library and information provision of vision-impaired users in the department named the internet-center "Oculier" of the Rivne Regional Universal Scientific Library.

Надійшла до редакції 23 лютого 2018 року

ШКОЛА СИСТЕМАТИЗАТОРА

Застосування загальних визначників форми документів та місця в УДК

Загальні визначники форми документів (Таблиця 1d) означають форму або вигляд документів. Вони не використовуються для відображення змісту документів.

Таблиця складається із загальних визначників та спеціальних визначників до них.

Визначники форми зазвичай розташовують після основного індексу УДК:

615(035) Довідники з фармакології

512(075.3) Навчальні посібники для загальноосвітніх навчальних закладів з алгебри

53(0.021.6) Фізика. Мініатюрне видання

За потреби зібрати разом всі документи одного виду або форми можна згрупувати їх під відповідним визначником форми документа, наприклад:

(043.3) Дисертації та автореферати дисертацій загалом

(043.3)51 Дисертації та автореферати дисертацій з математики

(035) Довідники, посібники загалом

(035)615 Довідники з фармакології

(038) Словники загалом

(038)57 Біологічні словники

(094.4) Кодекси та збірники законів

(094.4)349.2 Кодекс законів про працю

(094.5) Окремі закони...

(094.5)659 Закон про рекламу

Якщо збирають документи за окремими категоріями читачів, то використовують спеціальні визначники, наприклад:

(02.055.25)689:746.3 Книги для дівчаток — Рукоділля — Вишивання

689:746.3(02.055.25) Рукоділля — Вишивання — Книги для дівчаток

Можна збирати документи залежно від способу виготовлення, наприклад:

(031.033) Друковані енциклопедії

621.3(031.033) Електротехніка — друкована енциклопедія

(07.034) Електронні навчальні посібники

004(075.8.034) Інформаційні технології — електронний навчальний посібник для ВНЗ

Якщо документ має більше як один визначник форми, потрібно розрізняти визначники внутрішньої форми (09) для відображення його змісту (наприклад, історія питання (091)) та визначники зовнішньої форми, які характеризують тільки фізичні властивості носія інформації (наприклад, книга).

Визначник внутрішньої форми необхідно розміщувати раніше визначника зовнішньої форми, наприклад:

77(091)(02) Історія фотографії (галузь — історична форма — книга).

Види форми, не зазначені у Таблиці Id, можуть позначатися за допомогою (0:), наприклад:

929(0:741.52) Біографія, подана у формі коміксів

Загальні визначники місця (Таблиця 1e) позначають географічні межі, місцевості, місце розташування або інші просторові аспекти, виражені основними індексами УДК. Визначники місця — це основний фасет у підрозділах класів 913 Регіональна географія та 94 Історія.

Таблиця складається із загальних визначників та спеціальних визначників до них.

Визначники місця застосовують в усіх класах Основної таблиці у випадках, коли просторовий аспект є другорядним щодо теми. У складному індексі визначник місця зазвичай розміщують після основного індексу, наприклад:

341.4(492-25) Міжнародний суд в Гаазі

Однак для досягнення бажаної послідовності визначник місця можна розміщувати першим, наприклад: **(4)34 Право Європи**, або навіть всередині основного